

Самко Вікторія

Науковий керівник: канд. пед. н., доцент кафедри теорії та

практики іноземних мов

Уманського державного

педагогічного

університету імені Павла

Тичини

Лаухіна І. С.

ЕЛІПТИЧНІ ДІЄСЛІВНІ КОНСТРУКЦІЇ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Питання про еліпсис є найбільш суперечливим у мовознавстві через неоднозначне розуміння цього лінгвістичного явища, різні підходи науковців до критеріїв еліптичності та класифікації еліптичних моделей. На сьогодні ця проблема ще потребує комплексного детального дослідження, оскільки носії мови через стрімкий ритм життя, брак часу на безпосереднє повноцінне спілкування намагаються висловлюватися більш лаконічно, заощаджуючи мовні засоби, що притаманно саме різноманітним еліптичним структурам. Відтак цим пояснюється стійка наукова зацікавленість феноменом еліпсису багатьох сучасних дослідників, зокрема це питання не оминуло й французьке мовознавство, тому **актуальність** статті зумовлена потребою цілісного й усебічного вивчення еліптичних конструкцій сучасної французької мови.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить, що питання еліпсису у французькій мові розглядалося в роботах Ф. Брюно, Н. Ісхакової, А. Мартіне І. Проніної, Дж. Ріса та інших.

Мета статті – розглянути типологію речень з еліпсисом дієслова в сучасній французькій мові.

Виклад основного матеріалу. Питання про еліпсис дієслова-предиката у французькій мові є одним з найбільш складних, оскільки необхідно розрізняти речення, у яких його відновлення вже неможливе (тобто йдеться про компресивні структури) і власне еліптичні. До перших належать односкладні номінативні речення, тому ми розглянемо тільки моделі опущення дієслова-предиката у власне еліптичних реченнях.

I. Зевгматичні моделі.

Пропуск дієслова найбільш характерний для зевгматичних речень, у яких спостерігається синтаксичний паралелізм двох частин і здебільшого опускаються дієслова *être* й *avoir*: «*Sa bouche était plus rouge, ses yeux (étaient) plus allongés*» [24, с. 115]. – «*Її губи були більш червоними, розріз очей – (був) більш подовжений*»; «*Moi, j'ai des plaisirs et vous (avez) des problèmes*» [19, с. 103]. – «*У мене одні задоволення, а у вас (є) проблеми*».

Однак необхідно також зазначити, що в зевгматичних реченнях може бути опущене будь-яке дієслово, тому можна виділити такі їх моделі:

1) пропуск дієслова-зв'язки: «*C'est vrai que les yeux sont grands, la bouche (est) petite et les dents (sont) ravissantes*» [11, с. 65]. – «*Це правда, що в неї великі очі, маленький ротик і чарівні зубки*»;

2) пропуск перехідного дієслова: «*Que dois-je faire? s'impatiente-t-il. (Faire) ma valise ou bien (faire) ma prière?*» [13, с. 34]. – «*Що я повинен робити? – нетерпляче спитав він. – Збирати валізи чи молитися?*»;

3) пропуск неперехідного дієслова: «*Son coeur s'était remis à battre, ses poumons (s'étaient remis) à inhaler et à expirer de l'air, un souffle de vie*» [16, с. 27]. – «*Його серце знову стало битися, легені (стали) вдихати й видихати повітря, дихання життя*».

Прикладами зевгматичних пропусків дієслова можна вважати неповні підрядні порівняльні частини складнопідрядного речення (за класифікацією Дж. Піса).

1. Опущення дієслова зі збереженням підмета:

а) підмета й прямого додатка: «*Elle [la fumée] couvrait les murs encore debout, comme la mer (couvre) un fond rocheux*». – «Дим покривав уцілілі стіни, як море (покриває) скелясте дно»;

б) підмета й непрямого додатка чи обставини: «*La jeunesse, l'élan d'envers agirent sur elle [l'armée turque] comme ceux de Bonaparte (agirent) sur l'armée d'Italie*». – «Молодість, дух протиріччя подіяли на неї, як молодість і дух Бонапарта (подіяли) на армію Італії»;

в) підмета й підрядної частини умови: «*Mon frère a agi comme moi (j'aurais agi) si j'avais été à sa place*». – «Мій брат учинив як я (би вчинив), якби був на його місці» [22, с. 287-295].

2. Опущення підмета й присудка зі збереженням додатка:

а) прямого додатка: «*Mon père aimait Nietzsche plus que (il aimait) tout autre écrivain*». – «Мій батько любив Ніцше більше, ніж (він любив) якогонебудь іншого письменника»;

б) непрямого додатка і обставини: «*Jeter encore son imagination, comme (jeter) sa tête contre un mur, contre ces capitales de poussière, de lianes, et de tours à visages, écrasées sous les taches bleues des villes mortes?*» – «Покинути свою уяву, як битися головою об стіну, проти цих запилюжених мегаполісів, ліан, башт, які мають обличчя, але розчавлених синюшними плямами померлих міст?»;

в) непрямого додатка й обставини: «*J'y crois comme (je crois) à la lueur du phosphore*». – «Я в це вірю, як (я вірю) в те, що фосфор світиться»; «*Elle chante comme (elle chantait) autrefois, toujours aussi mélodieuse*». – «Вона співає, як (співала) раніше, так само мелодійно»;

г) підрядної частини умови: «*Vous allez m'écouter comme si j'étais votre père (comme vous m'écouteriez si...)*» – «Ви будете мене слухати, (як ви мене слухали б), якби я був вашим батьком» [22, с. 287-295].

3. Опущення дієслова й додатка з вираженням підметом:

а) прямого додатка: «*Rien ne me gêne autant que la renommée d'un pays (me gêne)*». – «*Ніщо мене так не бентежить, як (бентежить) популярність пейзажу*»;

б) прямого й непрямого додатка чи обставини: «*C'est ce qui, presque autant que la curiosité (me rattache à la vie), me rattache encore a la vie*». – «*Це те, що майже так само, як цікавість (змушує мене жити), змушує мене жити*»;

в) непрямого додатка чи обставини: «*Les peuples, autant que les individus (s'abêtissent dans la paresse), s'abêtissent dans la paresse*». – «*Народи так само, як і окремі індивіди (тупіють у ледарстві), тупіють у ледарстві*» [там само].

До цієї класифікації можна додати ще одну модель порівняльних речень сучасної французької мови: «*Vous sortez précipitamment de la baignoire telle une grosse baleine bleue, provoquant une enorme vague qui inonde le sol carrelé*» [4, с. 13]. – «*Ви швидко вилізаєте з ванної, як величезний синій кит, викликаючи таку хвилю, що вона затоплює вашу кахельну підлогу*».

У репліках-питаннях діалогів можливе опущення будь-якого дієслова, оскільки воно зрозуміле з самої ситуації:

– *Il aime la liberté.*

– *Et toi, (tu aimes) la tienne* [2, с. 7].

– *Він любить свободу.*

– *А ти (любиш) свою?*

– *Comment tu as retrouvé mon numéro?*

– *(Je l'ai retrouvé). Par ton père* [8, с. 107].

– *Як ти знайшов мій номер?*

– *(Я його знайшов) Завдяки твоєму батькові.*

Відповіді *non* і *oui* припускають зевгматичне опущення цілого речення:

– *Tu es amoureuse en ce moment?*

– *Non.*

– *Pourquoi?*

– *Personne ne m'inspire.*

- *Ça te manque?*
- *Non, l’amour c’est des ennuis* [18, с. 35].
- *Ти закохана зараз?*
- *Ні (я не закохана).*
- *Чому?*
- *Ніхто мене не надихає.*
- *Тобі цього бракує?*
- *Ні, кохання – це проблеми.*

Таким чином, стає зрозумілим, що зевгматичного опущення зазнають будь-які дієслова незалежно від їх семантики й граматичної форми.

II. Незевгматичні моделі.

У французькій мові у зв’язку з відсутністю граматичної категорії відмінка незевгматичне опущення визначається на основі незаповнених структурних позицій. Тут можна виділити такі моделі: опущення дієслів *avoir* і *être* в ролі смислових і допоміжних, модальних дієслів, інфінітивів, дієслів в імперативі й опущення дієслів зі значенням мовлення.

1. Опущення дієслів *avoir* і *être*.

1.1. Опущення частини аналітичного присудка з підметом абстрактної семантики *c’est*: «*Le téléphone sonna. C’était sa mère. (Cétait) Curieux: elle téléphonait toujours dans les moments où elle avait besoin d’être ramenée à l’ordre*» [23, с. 20]. – «*Задзвонив телефон. Це була його мати. (Це) цікаво: вона дзвонила завжди тоді, коли їй потрібно було прийти до тям*».

Підтвердженням частотності такого опущення може слугувати відновлення повної фрази в наступному контексті, яке не викликає ніяких труднощів: «*Comment faites-vous? – ai-je dit. L’habitude, a-t-elle murmuré. Vivre, vous savez, Vincent, c’est une habitude*» [6, с. 46]. – «*Як ви так можете? – запитав я. Звичка, – прошепотіла вона. – Знаєте, Вінсенте, життя – це звичка*».

У безособових реченнях може опускатися частина предиката *il est*: «*Tu as raison. (Il est) Inutile de se faire des soucis*» [4, с. 55]. – «*Ти маєш рацію. Не варто непокоїтися*».

1.2. Опущення частини предиката з підметом конкретної семантики (нечисленні випадки): «*Zofia poussa la porte de sa chambre*.

– *(Tu es) Juste à temps, dit-elle en déposant un bouquet de pivoines sur la table de nuit*» [16, с. 88]. – «*Зоф'я відчинила двері спальні*.

– *(Tu) якраз вчасно, – сказала вона, поклавши букет півоній на нічний столик*».

У розмовному мовленні деякі еліптичні звороти такого типу (пропуск підмета й присудка) стають нормою:

– *(Tu es) Content d'être de retour? disait Jean*.

– *Très. Et toi, ça va?* [25, с. 77].

– *Tu радий повернутися? – запитав Жан*.

– *Дуже. А як ти?*

1.3. Найменш характерним для французької мови є пропуск дієслова-зв'язки в складеному іменному присудку, який можливий тільки в розмовному мовленні: «*Je ne croirai plus jamais, un homme! Tous (sont) des salauds*» [4, с. 46]. – «*Я не повірю більше ні одному чоловікові. Усі сволота!*»

1.4. Дієслово *avoir* здебільшого опускається в складі безособового предиката *il y a*: «*(Il y a) de la barbaque partout, les doigts coincés dans les essieux*» [20, с. 20]. – «*Повсюди м'ясо, пальці, які застрягли між осей*».

Найбільш частотними тут є моделі із заперечною модальністю: «*La rue autour de nous me semble soudain déserte: (il n'y a) ni bruit, ni passant, seulement elle et moi marchant à l'encontre l'un de l'autre*» [7, с. 12]. – «*Вулиця навколо нас раптом здалася мені пустельною: (нема) ні шуму, ні перехожих, тільки я і вона, які йдуть назустріч один одному*».

Також у питальних фразах у діалозі:

– *Deux écoles, une usine, un pont*.

– *(Est-ce qu'il y a) Pertes humaines?*» [13, с. 34].

– *Дві школи, один завод, один міст.*

– *(Є) Людські жертви?*

Конструкція *il y a* може повністю опускатися в реченнях на кшталт «*il y a de quoi faire l'enfer*» – «*є від чого вжахнутися*» [19, с. 32]. Навіть у новинах, у текстах яких переважають повні фрази, диктори дозволяють собі скорочені висловлювання: «*...de quoi énerver le gouvernement irakien*» – «*...іракському урядові є через що хвилюватися*».

1.5. У питальних реченнях можливий ситуативний еліпсис дієслова *avoir*: «*(Vous avez) des ennuis de carburateur?*» [6, с. 87]. – «*У вас проблеми з карбюратором?*»; «*(Vous avez) Des amants? En dehors de moi, je veux dire*» [14, с. 55]. – «*У вас є коханці? Крім мене, я маю на увазі?*»

1.6. Останнім часом стають поширеними еліптичні відповіді з пропуском дієслова *avoir* у складі дієслівного присудка минулого часу:

– *Ce type a l'air gentil comme tout.*

– *Comme un crocodile devant un filet mignon.*

– *Tu le connais?*

– *(Je ne l'ai) Jamais vu* [16, с. 33].

– *Цей тип дуже милий.*

– *Як крокодил перед яловичою вирізкою.*

– *Ти його знаєш?*

– *(Я його) Ніколи не бачила.*

Деякі конструкції також стають стійкими, наприклад: «*jamais compris (Je n'ai jamais compris ça)*» – «*я цього так і не зрозумів*».

1.7. У деяких репліках-відповідях діалогічних єдностей дієслово *avoir* опускається настільки часто, що повні кореляти вже практично не використовуються: «*Vous savez ce qui s'est passé? – (Je n'ai) aucune idée*». – «*Ви знаєте, що відбулося? – (Не маю) ні найменшого уявлення*».

Таким чином, дієслова *être* і *avoir* здебільшого опускаються в еліптичних реченнях з підметом абстрактної семантики, у питальних

реченнях, у репліках-відповідях діалогів, при цьому інші моделі також мають свою нішу в мові й з часом можуть перейти до групи стійких.

2. Опущення модальних дієслів.

Опущення модального дієслова може спостерігатися як у питаннях-відповідях діалогів, так і в незалежних реченнях.

2.1. Дієслово *vouloir* здебільшого опускається в питальних реченнях. Так, у літаку стюардеса традиційно пропонує пасажиром: «*Du thé? du café? du jus?*» – «*Чаю? кави? соку?*» Очевидно, що мається на увазі дієслово *vouloir*: «*Voulez-vous du thé? «Ви бажаєте чаю?»* і т. ін. Або приклад з художнього твору:

– (*Vous voulez*) *Des pommes de terre?*

– *Non, merci* [9, с. 22].

– (*Ви хочете*) *Картоплі?*

– *Ні, дякую.*

2.2. Дієслово *pouvoir* здебільшого реалізується в інфінітивних моделях: «*A qui (je peux) confier ce secret? Oû (peut-on) manger?*» – «*Кому (я можу) довірити цю таємницю? Де (можна) поїсти?*» [5, с. 35].

2.3. Дієслово *devoir* може опускатися як у питальних, так і в стверджувальних реченнях: «*C'est Pierre qui a raison. Pourquoi montrer sa faiblesse? (doit-il)*» [9, с. 40].

Зазначимо, що речення з опущеним модальним дієсловом майже завжди містить інфінітив, оскільки в дієслівному присудку опускається не основне, а допоміжне дієслово. Відновлення таких структур до повних є очевидним, що часто відображається при перекладі: «*Чому він повинен показувати свою слабкість?*» (хоча можливий інший варіант перекладу з опущеною частиною предиката («*Навіщо показувати свою слабкість?*»)).

В інших випадках опущення вже не відчувається мовцями і при перекладі не відображається: «*Je ne savais pas comment (je dois) réagir à ces mots.*» – «*Я не знав, як реагувати на ці слова.*»

2.4. У французькій мові опущення *il faut* можливе в реченнях, зміст яких відновлюється з контексту: «*Voir un médecin. Il fallait voir un médecin*». [17, с. 82]. – «*Лікаря. Треба було викликати лікаря*».

2.5. Опущення присудка після модального дієслова трапляється рідше. Відновлення до повної конструкції можливе за допомогою попереднього контексту:

- *Ça sent le neuf, dit Maxim.*
- *J'ai refait la chambre pour vous.*
- *Il ne fallait pas* [10, с. 28].
- *Пахне фарбою, – сказав Максим.*
- *Я відремонтував кімнату для вас.*
- *Не варто (цього робити).*

3. Інфінітивні речення.

У французькій мові серед безпосередньо еліптичних моделей інфінітивних речень можна виділити такі:

1) зевгматичні моделі в репліках-відповідях діалогу:

- *Qu'est-ce que tu veux?*
- *Manger.*
- *Чого ти хочеш?*
- *Їсти.*

2) афективно-заперечні моделі (відновлення можливе за рахунок безособового дієслова *il y a*): (*Il n'y a*) *Rien à dire!*; (*Il n'y a*) *Rien à faire*;

3) моделі розповідного інфінітива: «*Et l'insolente Mylène Farmer de chanter à la radio: «Si je dois tomber de haut, que ma chute soit lente»* [3, с. 249]. – «*І зухвала Мілен Фармер співає по радіо: «Якщо я повинна упасти з висоти, нехай моє падіння буде повільним;*

4) моделі полемічного інфінітива:

- *Tu veux me laisser?*
- (*Est-ce que je peux*) *te laisser?*
- *Tu хочеш мене залишити?*

– *Залишити тебе?*

5) моделі безособових речень: «*Ah, madame Patinot, quel mois de juin! (il y a) De quoi fondre!*» [12, с. 14]. – «*А, мадам Патіно, який червень! Розплавитися можна!*»;

б) моделі з опущеним модальним дієсловом: «*Deux mots étaient rédigés sur la carte de correspondance: «(je veux) Vous revoir», ils étaient signés «Arthur»* [там само, с. 205]. – «*На поштовій картці було написано два слова: «Побачити вас знову», і підпис – «Артур».*

Моделі речень в останній групі характерні для опису певного плану дій, тобто розуміється повинність (*я повинен устати, сходити в магазин, приготувати обід* тощо). Також подібні речення типові для внутрішніх наказів: *не боятися, дивитися вперед, не оглядатися* і т. ін.

4. Еліпсис дієслів в імперативі.

У реченнях імперативного типу можна говорити про ймовірне дієслово, якщо існує повний варіант спонукальних речень: «*Qu'y a-t-il? (Sortez) Dehors! Elle est morte*» [12, с. 25]. – «*Що таке? (Вийдіть) Геть! Вона померла!*»; «*Ecartez-vous! (Faites) Place!*» [там само, с. 28]. – «*Розступіться! Місце!*»; «*De l'air! Donnez-lui de Pair!*» [там само, с. 69]. – «*Повітря! Дайте йому повітря!*»; «*Vite, vite. Antoine, (viens) avec moi!*» [там само, с. 25]. – «*Швидко, швидко! Антуане, зі мною!*»

5. Еліпсис дієслів зі значенням мовлення в реченнях з прямою мовою.

Детальне дослідження речень з пропуском дієслова зі значенням мовлення у французькій мові проведене в роботі Н. Ісхакової, яка ввела термін «неповна конструкція з прямою мовою» – бінарна синтаксична одиниця з авторським текстом і прямою мовою, які пов'язані між собою експліцитно вираженими семантичними відношеннями [1, с. 7].

Автор виділяє чотири види введення прямої мови (А – слова автора, П – пряма мова):

1) препозитивний (А+П): «*Elle: J'ai envie d'être jolie.*» – «*Вона (сказала): Я хочу бути гарною*»;

2) з обрамленням (А+П+А): «*Il fuma. – Et vous voulez quoi, finalement? – S’assit sur la chaise et feuilleta le dossier*». – «Він закурив. – І чого ви хочете? – Потім сів на стілець і став гортати досьє»;

3) інтерпозитивний (П+А+П): «*Je vais y passer le reste de la nuit, enfin, Maigret s’installait à côté de Jannin. Lourtine, derriere, fumait sa cigarette. – Et Imper, mes enfants*». – «Я проведу тут залишок ночі, – нарешті Мегре влаштувався поряд з Жаннін. Луртин позаду курив цигарку. – Ось так, діти мої»;

4) постпозитивний (П+А): «– *Qu’fest-ce qu’il t’arrive? Gille se leva, s’adossa a la tête du lit. – «– Що з тобою відбувається? – Жиль піднявся, прихилився до узголів’я ліжка*».

Опущення дієслів зі значенням мовлення настільки типове для французької мови, що такі пропуски вже не відчуються в художніх творах:

«*Elle m’offre son éclat de rire. Puis, sans transition: – Malaussène, je vous ai engagé comme bouc émissaire*» [21, с. 24]. – «Вона удостоїла мене своїм смішком. Потім без переходу: – Малосене, я вас узяла на роботу як козла відпущення»; «*Elle approcha son visage du sien, devenait ainsi presque menacante et parodiant le ton emprunté de son invitée: – Et où compatissez-vous, ma chérie?*» [15, с. 209]. – «Вона наблизилася своє обличчя до неї, ставши майже загрозливою і пародіюючи тон своєї гості: – А де ви співчуваєте, серденько?»; «*Elle décrocha son Impermeable, sortit dans la rue. – Taxi!*» [14, с. 5]. – «Вона зняла свій плащ з вішака, вийшла на вулицю. – Таксі!»

Висновки. Таким чином, опущення дієслова здебільшого представлене в зевгматичних моделях, у яких відбувається пропуск дієслова-зв’язки, перехідних і неперехідних дієслів. У незевгматичних моделях часто пропускаються дієслова *etre*, *avoir*, модальні дієслова, імперативні та дієслова зі значенням мовлення в реченнях з прямою мовою.

Список використаних джерел

1. Исхакова Н. П. Неполные конструкции с прямой речью в современном французском языке: автореф. дис... канд. филол. наук. – М., 1991. – 27 с.
2. Beauvoir S. Les belles images. – М.: Цитадель, 2000. – 175 с.
3. Beigbeder F. 99 F. – Paris: Grasset, 2000. – 282 p.
4. Buron N. Chéri, tu m'écoutes? – Paris: Loisirs, 1998. – 391 p.
5. Druon M. Nouvelles. – Л., Просвещение, 1975. – 220 с.
6. Ducharme R. Le nez qui voque. – Gallimard, 1967. – 334 p.
7. Gallo M. L'amour au temps des solitudes. – Librairies Arthème Fayard, 1993. – 327 p.
8. Gavalda A. Je voudrais que quelqu'un m'attende quelque part. – Dilettante, 1999. – 157 p.
9. Gavalda A. Je l'aimais. – J'ai lu, 2002. – 155 p.
10. Giesbert F. O. La souille. – Paris, Grasset, 1993. – 282 p.
11. Groult B. Les trois quarts du temps. – Grasset, 1983. – 541 p.
12. Izner C. Mystère rue des Saints. – Paris, 2003. – 283 p.
13. Khadra Y. Morituri. – Gallimard, 1997. – 183 p.
14. Launay A. Le talon cassé. – Paris: Nous deux, 1996. – 127 p.
15. Levy M. Où es-tu? – Paris, R. Laffont, 2001. – 312 p.
16. Levy M. Sept jours pour l'éternité. – Paris, R. Laffont, 2002. – 310 p.
17. Morel F. Les habits du dimanche. – Editions du rocher, 1999. – 162 p.
18. Nothomb A. Attentat. – Editions Albin Michel, 1997. – 153 p.
19. O'Connell C L'homme qui mentait aux femmes. – Robert Laffont, 1996. – 316 p.
20. Pennac D. Au bonheur des ogres. – Gallimard, 1985. – 287 p.
21. Pennac D. La fée carabine. – Gallimard, 1987. – 310 p.
22. Rees J. O. L'implication du verbe dans les propositions comparatives // Le français moderne. – 1954. – № 4. – P. 287-295.
23. Rouart J. M. Le goût du malheur. – Gallimard, 1993. – 309 p.
24. Sagan F. De guerre lasse. – Paris, Gallimard, 1985. – 222 p.

25. Sagan F. Un peu de soleil dans l'eau froide. – М.: Менеджер, 2006. – 190 с.